

3. Бурлака О.П. Чинники формування конкурентоспроможності продукції аграрних підприємств / О.П. Бурлака, О.А. Бурлака // Технологический аудит и резервы производства. – 2012. – № 2 (4). – С. 23-26.

4. Ємельянова І.Ф. Класифікація факторів конкурентоспроможності аграрних підприємств / І.Ф. Ємельянова // Схід. – 2010. – №2. – С. 20-23.

5. Кулешова Г.М. Конкуренція і конкурентоспроможність в агропромисловому виробництві / Г.М.Кулешова // Економіка АПК. – 2008. – №3. – С. 126-132.

6. Малік М.Й. Конкурентоспроможність аграрних підприємств: методологія і механізми: [монографія] / М.Й. Малік, О.А. Нужна. – К.: Інститут аграрної економіки, 2007. – 270 с.

7. Месель-Веселяк В.Я. Напрями забезпечення конкурентоспроможності аграрного виробництва / В.Я. Месель-Веселяк // Економіка АПК. – 2009. – №10. – С. 7-14.

8. Тарнавська Н.П. Управління конкурентоспроможністю підприємств: теорія, методологія, практика / Н.П. Тарнавська; Тернопільський економічний ун-т. – Тернопіль: Економічна думка, 2008. – 570 с.

Рецензент – д.е.н., професор Мармуль Л. О.

УДК 336.233.2

**СОЦІАЛЬНЕ СТРАХУВАННЯ НА ВИПАДОК БЕЗРОБІТТЯ
У ВИРШЕННІ ПРОБЛЕМИ ЗАЙНЯТОСТІ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ**
*Безкровний О.В., к.е.н., доцент; Лихоній В.І., ст. викладач; Анісімова Д.І.
Полтавська державна аграрна академія*

В науковій статті здійснено аналіз сучасного стану функціонування системи загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття крізь призму ситуації із існуючим рівнем зайнятості в Україні. Запропоновано ряд превентивних заходів для зменшення безробіття в країні.

Ключові слова: соціальне страхування, безробіття, зайнятість, рівень безробіття, державна політика сприяння зайнятості,

Постановка проблеми. Соціальне страхування – важлива складова соціального захисту населення. Саме в умовах трансформації економічних підвалин суспільства соціальне страхування забезпечує певну матеріальну допомогу, а також генерує правові та економічні умови для стимулювання ефективної праці. У цьому періоді створюється нова система грошових стосунків, необхідність якої об'єктивно впливає із функцій демократичної держави з соціально орієнтованою економікою ринкового типу.

В системі державного соціального страхування одне з провідних місць займає соціальне страхування населення на випадок безробіття. За останні роки в Україні досягнуті суттєві позитивні зрушення у цій сфері, але формування нової системи захисту працюючих, заснованої на загальнообов'язковому державному соціальному страхуванні, знаходиться лише на стадії становлення. Так, потребують вирішення питання, пов'язані із зміцненням фінансової основи функціонування Фонду соціального страхування на випадок безробіття, підвищенням рівня страхових виплат, покращенням якості послуг, що надаються системою соціального страхування на випадок безробіття, забезпечен-

ням ефективного використання коштів Фонду, удосконаленням механізмів стягнення страхових внесків, управління Фондом тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В останні десятиліття питання удосконалення функціонування фондів державного соціального страхування в умовах ринкової економіки знайшли своє відображення у працях вітчизняних та зарубіжних науковців: Ш. Бланкарта, В. Лексина, Е. Лібанової, І. Чугунова, І. Кичко, І. Запатріної, Д. Полозенка, В. Роїка, А. Шведова, В. Тропіної, Л. Момотюк. Проблематиці становлення та розвитку системи соціального страхування в Україні приділялася певна увага вітчизняних науковців Л. Васечко, О. Губар, Е. Лібанової, Б. Надточія, О. Палій, С. Юрія та інших.

Віддаючи належне існуючим напрацюванням в даній сфері слід наголосити на необхідності продовження наукових досліджень в напрямку моніторингу якості втілення законодавчо передбачених напрямів соціальних послуг за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням.

Постановка завдання. Метою дослідження є всебічний аналіз стану безробіття в Україні та пошук перспективних напрямів удосконалення механізмів функціонування державного соціального страхування на випадок безробіття з метою сприяння зайнятості населення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Важливим здобутком нашої країни на етапі становлення ринкової економіки є створення системи соціального захисту населення від безробіття, що ґрунтується на принципах соціального страхування.

На сучасному етапі розвитку система соціального страхування на випадок безробіття функціонує і дає певні позитивні результати. Втім, зважаючи на те, що в наш динамічний час постають нові вимоги до якості та результативності системи соціального страхування, необхідне її постійне вдосконалення. Ефективне функціонування кожної із складових фінансової системи можливе за умови законодавчого урегулювання їхньої взаємодії. В зв'язку з цим завданням даної статті є виявлення сучасних тенденцій та перспектив розвитку соціального страхування на випадок безробіття.

Однією з соціально-економічних проблем в умовах ринкової трансформації економіки є формування національного ринку праці, котрий містить сукупність механізмів, які забезпечують рівновагу і координацію попиту-пропозиції на працю, купівлю-продаж робочої сили та визначення її ціни, організацію оплати праці та соціальний захист найманих працівників через систему соціального страхування.

Зменшення масштабів та рівня зареєстрованого безробіття, як вважає В. Гаркавенко, можна досягти двома шляхами – працевлаштуванням за наявності відповідного попиту на робочу силу або відмовою у реєстрації тим, хто звертається до центрів зайнятості [1].

Аналіз рівня безробітного населення за освітою доводить, що існує проблема дисбалансу між потребами ринку праці та сучасним станом освітньої підготовки, яка потребує розв'язання. Оскільки наявна ситуація, коли держава витрачає кошти, спочатку навчаючи студента за спеціальністю, що

не користується попитом на ринку, а потім перенавчаючи його ж, за рахунок коштів центру зайнятості.

Впорядкувати ситуацію можливо, на нашу думку, лише за умови формування замовлень на фахівців, з врахуванням результатів моніторингу ринку праці, встановивши чіткий зв'язок між ринком освітянських послуг та відповідною потребою в спеціалістах різного рівня кваліфікації. Не логічним та затратним, за твердженням О Купрія, є те, що на ринку праці використовують висококваліфікованих працівників на робочих місцях, для яких непотрібно високої професійної підготовки. Наявні випадки витрачання державних коштів на перенавчання освічених спеціалістів, замість пошуку для них відповідних їх фахові та освіти робочих місць [4].

За даними Державної служби статистики станом на початок 2015 року чисельність зайнятого населення віком 15-70 років становила 16,3 млн. осіб, а серед осіб працездатного віку – 15,6 млн. осіб. Серед зайнятого населення 26 % (або 4,2 млн) були зайняті у неформальному секторі економіки. Серед видів економічної діяльності найбільш поширеною неформальна зайнятість була у сільському, лісовому та рибному господарствах [4]. При цьому зауважимо, що майже половину зайнятих громадян становлять особи віком 40-59 років, чверть – особи у віці від 30 до 39 років, 22 % – у віці від 15 до 29 років. В той же час, найнижчим рівень зайнятості був серед осіб старше 60 років та серед молоді до 24 років.

Кількість застрахованих осіб, за яких сплачується єдиний внесок на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, в порівнянні з 2014 роком, зменшилася на 1,2 млн осіб та становила 10,2 млн осіб. У цих умовах, в усіх видах економічної діяльності скорочується попит на працівників. Зокрема, у січні-серпні 2015 року у базі даних державної служби зайнятості налічувалося 613,1 тис. вакансій, що на 61 тисячу менше, ніж у відповідному періоді минулого року.

Також слід наголосити ще на одному негативному явищі на сучасному ринку праці – неповній зайнятості. Так, серед працюючих у режимі скороченого робочого часу у I півріччі 2015 року, половину становили працівники підприємств промисловості (16,0 % штатних працівників зайнятих у цьому виді діяльності), кожен третій – це працівник на транспорті, складському господарстві, поштовій та кур'єрській діяльності (переважно, це складське господарство та допоміжна діяльність у сфері транспорту) [4].

Чисельність безробітних у I кварталі 2015 року становила 1,7 млн осіб, зокрема, у містах – 1,1 млн осіб та 0,6 млн. осіб – у сільській місцевості. За причинами незайнятості структура безробітних є наступною: 40 % складають вивільнені з економічних причин, більш як третину – звільнені за власним бажанням, за угодою сторін або закінченням контракту, 16 % – не працевлаштовані випускники навчальних закладів.

Рівень безробіття населення, визначений за методологією МОП, дорівнював 9,6 %, у тому числі серед осіб віком 25-29 років – 12 %, а серед молоді до 25 років – майже 23 % економічно активного населення відповідного віку.

Вирішення проблем безробіття на сьогоднішній день є головним пріоритетом державної політики сприяння зайнятості, втілення якої забезпечує діяльність Державної служби зайнятості України (ДСЗУ), що є виконавчою дирекцією Фонду соціального страхування на випадок безробіття. Так, за даними офіційного порталу ДСЗУ, її послуги, тільки спочатку року, отримали майже 1,1 млн безробітних громадян, у тому числі з початку року звернулися за допомогою у працевлаштуванні та отримали статус безробітного 549,7 тис. осіб [4].

За допомогою державної служби зайнятості у 2015 р. отримали роботу 482,1 тис. осіб, у тому числі 311,5 тис. зареєстрованих безробітних. Зокрема, 11,6 тис. безробітних започаткували власну справу за рахунок отримання виплати допомоги по безробіттю одноразово. Для забезпечення відповідності професійно-кваліфікаційного рівня вимогам роботодавців, за направленням служби зайнятості професійне навчання проходили 133,7 тис. безробітних. Профорієнтаційні послуги отримали 2,1 млн громадян, у тому числі 616 тис. осіб, які навчаються у навчальних закладах різних типів. У громадських роботах та інших роботах тимчасового характеру взяли участь 168,7 тис. осіб, з них 165,9 тис. безробітних [6].

В свою чергу, станом на 1 вересня 2015 року, отримували допомогу по безробіттю 325,0 тис. осіб. Середній розмір допомоги по безробіттю у серпні 2015 року становив 1260 грн.

Слід визнати, як свідчить Л. Петрученко, що наявний стан розвитку підприємництва, малого бізнесу та інші ринкові перетворення ще не в змозі на належному рівні вирішити проблеми забезпечення ефективної зайнятості населення, створення нових робочих місць, підвищення якості життя населення [5].

Отже, сучасний стан ринку праці країни характеризується наявністю певних проблем, серед яких найважливішими є невідповідність між попитом і пропозицією робочої сили, значна середня тривалість безробіття, наявність вимушеної неповної зайнятості, складна ситуація щодо працевлаштування окремих соціально-демографічних груп населення, необхідність підвищення рівня професійної освіти, професійного навчання працівників, що забезпечить їхню конкурентоспроможність відповідно сучасних умов розвитку економіки.

Статистично підтверджені негативні характеристики вітчизняного ринку праці та ситуація з безробіттям в Україні, а також наявність наукових напрацювань, що разом із законодавчою базою в даній сфері дають підстави сприяти забезпеченню результативності державної підтримки зайнятості, шляхом узагальнення системи показників, які дозволяють визначити рівень ефективності використання коштів на активні програми сприяння зайнятості (рис. 1).

Наведений рисунок свідчить про наявність шести взаємопов'язаних елементів державної політики сприяння зайнятості, кожен з яких характеризується наявністю показників. Оцінка значень даних показників сукупно дає підстави зробити висновки про загальний рівень ефективності державної програми зайнятості.

Так, сприяння організації безробітними підприємницької діяльності шляхом надання одноразової допомоги – надає можливість безробітному самостійно набути статус зайнятої особи, зменшує соціальну та економічну напругу, сприяє створенню нових робочих місць.

В свою чергу, професійне навчання безробітних – орієнтоване на підвищення конкурентоспроможності громадян на ринку праці. Підвищення ефективності даного напрямку за аналізує мий період відбувається за рахунок скорочення тривалості безробіття та зменшенні витрат на утримання безробітного.

Організація громадських робіт – метою їх проведення виступає тимчасова зайнятість населення та вирішення соціально-економічних завдань місцевого рівня. Реалізуючи дану програму держава отримує як соціальний ефект (активізація безробітних, допомога безробітному адаптуватись на ринку праці).

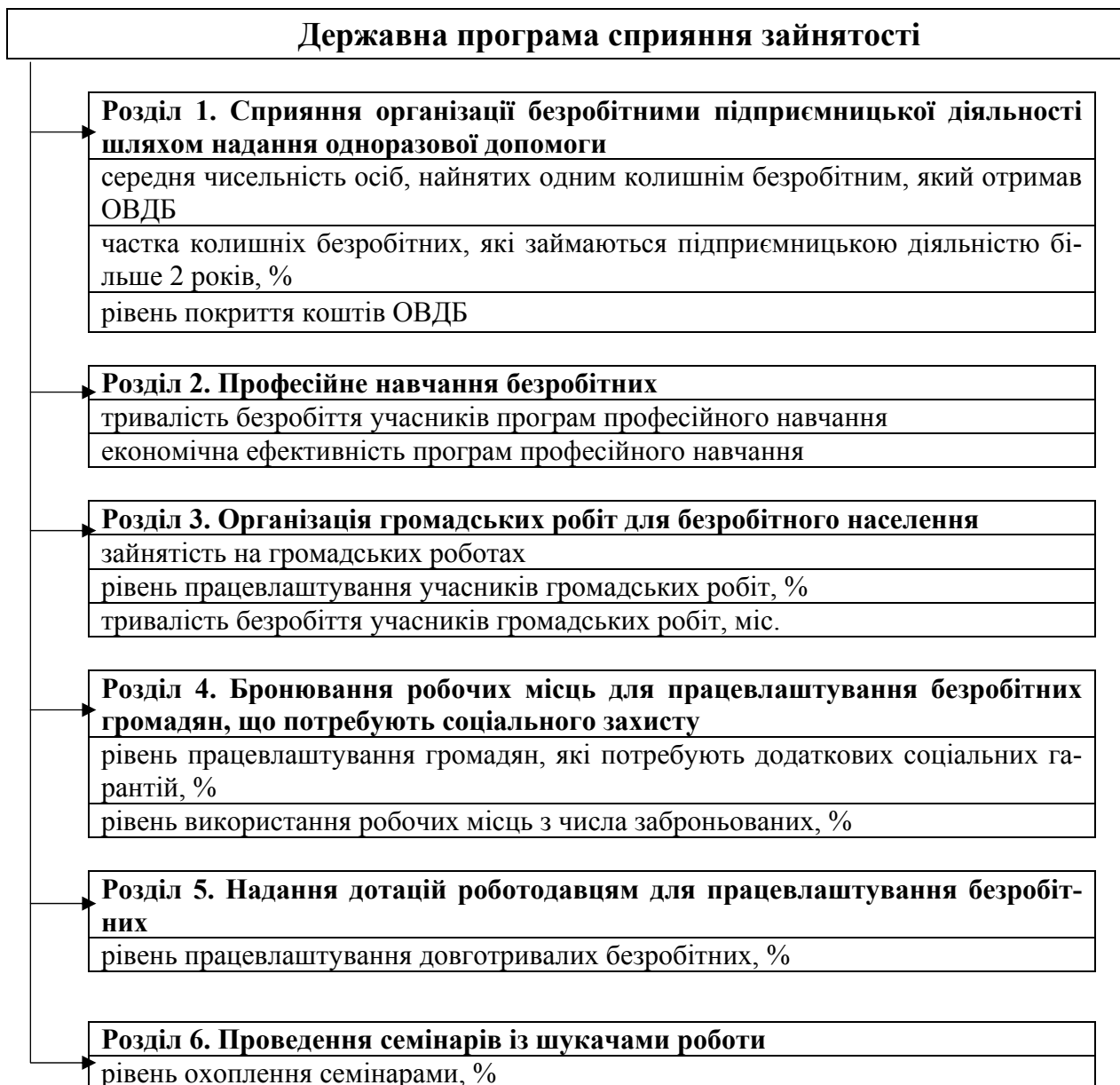

Рис. 1. Алгоритм оцінки ефективності використання коштів на програми зайнятості населення [5]

Рівень працевлаштування громадян, які потребують додаткових гарантій соціального захисту – метою цього заходу виступає працевлаштування безробітних, які не здатні на рівних умовах конкурувати на ринку праці.

Дотації роботодавцям для працевлаштування безробітних – цільовою установкою виступає створення додаткових робочих місць для працевлаштування довготривалих безробітних та нездатних на рівних умовах конкурувати на ринку праці.

Проведення семінарів із шукачами роботи – метою цього виду соціальних послуг виступає: підвищення мотивації до праці, спонукання до активного пошуку роботи; спрямування довготривалих безробітних до здобуття актуальних на ринку праці професій; оволодіння навиками пошуку роботи (опрацювання джерел вакансій, оволодіння технікою співбесіди з роботодавцем, складання резюме).

Висновки. Підсумовуючи вищезазначене зауважимо, що ефективна політика щодо зайнятості населення неможлива без опори на аксіологічні механізми, які на суспільному рівні «втручаються» в ринкові процеси у сфері праці. Матеріальне підґрунтя такого втручання забезпечується фінансовими ресурсами, які акумулює держава у формі фонду соціального страхування на випадок безробіття. Його значення, як основного джерела фінансування державної політики зайнятості, вбачаємо у реформуванні системи оплати праці на основі росту продуктивності праці, що спроможне забезпечити фінансову стабільність соціального страхування.

Список використаних джерел:

1. Гаркавенко Н. О. Професійна зайнятість населення в умовах зміни форм власності та розвитку підприємництва / Гаркавенко Н. О. // Формування ринкових відносин в Україні. – 2014. – № 10. – С. 132-142.
2. Куликов В. Соціальна політика як пріоритет і пріоритети соціальної політики / В. Куликов, В. Роик // Російський економічний журнал. – 2005. – № 1 – С. 5.
3. Купрій О. Соціальне страхування на випадок безробіття в Україні: історія становлення, досягнення, проблеми та перспективи // Україна: аспекти праці. – 2013. – № 7. – С. 42-47
4. Офіційний сайт Державної служби зайнятості (виконавча дирекція Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття) / Режим доступу <http://www.dcz.gov.ua>.
5. Петрученко Л. Ю. Проблеми формування та використання бюджету Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття / Петрученко Л. Ю. // Науково-дослідний економічний інститут Міністерства економіки України. Формування ринкових відносин в Україні – 2012. – випуск № 1(80) – С. 126- 130.
6. Юрій С. Соціальне страхування / С. Юрій, М. Шаварина, Н. Шаманська. – К. : Кондор, 2004. – 462 с.

Рецензент – к.е.н., професор Аранчій В. І.